

Емина М. Копас-Вукашиновић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука, Јагодина
Катедра за хуманистичке науке

УДК 373.2(497.11)''20''
373.2.014.5(497.11)''20''
Прегледни рад
Примљен: 6. октобар 2015.
Прихваћен: 2. новембар 2015.

ЦИЉЕВИ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ: ТРАДИЦИОНАЛНА И САВРЕМЕНА ОДРЕЂЕЊА У ЈЕДИНСТВУ

Апстракт: Циљеви предшколског васпитања и образовања су одређени друштвено-историјским и педагошким контекстом времена у којем се води друштвена брига о деци предшколског узраста. Циљ рада¹ је био да се утврди како су у првим предшколским програмима у Србији детерминисани ови циљеви и колико се они препознају у циљевима нашег савременог институционалног предшколског васпитања и образовања. У истраживању је примењена дескриптивна метода и поступак анализе садржаја (примарних и секундарних извора истраживања). Резултати истраживања су потврдили претпоставку да су се циљеви предшколског васпитања и образовања временом усложњавали и бивали свеобухватнији, у контексту свестраног развоја укупних потенцијала детета. Истовремено је потврђена констатација да седанас основе прагматичности циљних оријентација налазе у првим одређењима циљева у незваничним и полужваничним предшколским програмима у Србији.

Кључне речи: предшколски програм, циљеви предшколског васпитања и образовања, аспекти дечијег развоја, друштвено-историјски контекст, педагошки контекст.

---

¹Чланак представља резултат рада на пројекту: *Од додипломања иницијативе, сарагање, сиваралашива у образовању до нових улога и идентитета у друштву* (бр. 179034) и на пројекту *Унапређивање квалитета и доскојности образовања у процесима модернизације Србије* (бр.47008), које финансира Министарство просвете и науке Републике Србије (2011–2014).

УВОДНЕ КОНСТАТАЦИЈЕ

Деца коју бојажљиви родитељи у соби међу четвори зига васпитавају, постојају већим делом поуца, бојажљива, често себичности наклоњена и сувише осетљива; дочим су из забавишта изашла деца већим делом искрена, слободна, чија је нарав весела и свежа... У забавиште је деце међусобна љубав и дружевности много развијенија... (Малешашки 17/1904: 260).

У овој уводној констатацији јасно се може сагледати значај институционалног предшколског васпитања и образовања. Значај овог дела система носиоци првих предшколских програма у Србији су препознали и одредили у контексту когнитивног, емоционалног, социјалног и моралног развоја деце предшколског узраста. Ови аспекти дечијег развоја су и данас актуелни у савременим предшколским програмима, а слобода, спонтаност и дружељубивост се препознају у одређењу општих и посебних циљева у *Општим основама предшколској програма*, у смислу развоја дечијих интелектуалних и креативних потенцијала, социјалних вредности и култивисања њихових емоција (*Опште основе предшколској програма*, 2006). О овим и другим васпитно-образовним циљевима биће више речи у делу овог рада у којем су представљени резултати истраживања.

Институционално предшколско васпитање и образовање у Србији, од оснивања првих предшколских установа, у другој половини 19. века, до данас одређено је различитим контекстима друштва у којем је егзистирало. Чињеница је да су различити контексти условили различит приступ развоју овог дела јединственог система образовања и васпитања. Колико год да су циљеви предшколског васпитања и образовања у првим програмима били једноставни, непотпуни али прагматични, да нису подразумевали оријентацију ка свим данас препознатим аспектима дечијег развоја, сигурно је да су они били добра полазна основа за усложњавање циљних оријентација у сваком наредном предшколском програму, те се ново поимање ових циљева увек заснивало на већ постојећим њиховим одредницама (Копас-Вукашиновић 2013). Када знамо да су већ у првим предшколским програмима циљеви предшколског васпитања и образовања били јасно постављени, да они, мада у промењеној форми, егзистирају и данас у актуелним *Општим основама предшколској васпитања и образовања*, значајно је, из више разлога, представити их у овом раду. Њиховим сагледавањем могуће је прати-ти развој идеја о предшколском васпитању и образовању у Србији. Такође, оваквим прегледом је потврђена претпоставка да су некада актуелни циљеви најчешће представљали полазну основу за конкретизацију нових. Данас је предшколско васпитање и образовање уређено као део јединственог система образовања и васпитања и представља делатност од посебног друштвеног

значаја. Сагледано је у контексту савременог холистичког приступа детету и његовом развоју, отворености, као и његовој инеракцији са окружењем.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је био да се прегледно представе циљеви предшколског васпитања и образовања који су утврђени у првим предшколским програмима у Србији, те да се утврди колико су они одрживи у систему савременог предшколског васпитања и образовања.

Задачи истраживања:

1. Представити одређење циљева предшколског васпитања и образовања у првим предшколским програмима у Србији.
2. Испитати колико су се, у данас актуелном предшколском програму у Србији, одржале идеје о циљевима предшколског васпитања и образовања, које су егзистирале у нашим првим предшколским програмима.

Методе и инструменти у истраживању:

Примењена је дескриптивна метода и поступак анализе садржаја предшколских програма.

За потребе овог истраживања су коришћени примарни извори (први предшколски програми у Србији) и секундарни извори (текстови аутора који су се бавили развојем идеја о васпитању и образовању деце предшколског узраста, текстови о развоју предшколских програма).

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

1. Одређење циљева предшколског васпитања и образовања у првим предшколским програмима у Србији

У реализацији првог истраживачког задатка смо кренули од чињенице да су први предшколски програми у Србији настали крајем 19. века, у време националног буђења, борбе и постепеног ослобађања наших народа од турске и аустроугарске власти, под утицајем економских и политичких промена, условљених развојем капитализма у Европи. У таквим околностима, васпитање и образовање мале деце у Србији одвијало се највећим делом у оквиру породица. У патријархалној Србији, у то време су идеје о оснивању првих установа за рад са децом предшколског узраста споро и тешко продирале. Захваљујући младим људима који су се школовали у иностранству (Беч, Будимпешта, Праг) и ширили идеје о значају учења и развоја мале деце,

постепено је долазило до прихватања европског начина живота, а тиме су се мењали и ставови о улози и положају жене у друштву (Копас-Вукашиновић 2010).

У педагошким делима и стручним листовима тада су представљана и разматрана знања и искуства других европских народа, из области школства и предшколског васпитања, посебно педагошке идеје Фридриха Фребела „О гајењу и забављању мале деце” (Вучетић 2/1971: 212).

У овом периоду, до Првог светског рата, у Србији су егзистирала два незванична и један полузваничан предшколски програм:

- *Уредба о српским вероисповедним забавишћима (Ойерај)*, коју је Општа учитељска скупштина српских верозаконских учитеља из Митрополије карловачке 1890. једногласно усвојила.
- *Градиво за разна занимања Српчаци*, које је 1898. године приредио и издао Милан Стојшић, професор Српске учитељске школе у Сомбору;
- *Збирка целокујној рада у српском вероисповедном забавишћу за породице, забавишћа и забавиље*, коју је сакупила и написала Мила К. Малеташки, рођена Суботин, оспособљена забавиља из села Турије. Ова збирка је објављена током 1904. и 1905. године, у листу *Школски одјек*, који је излазио у Новом Саду и у то време био званичан српски просветно-педагошки часопис.

Полазећи од стања у држави, сазнања из других европских земаља и идеја Ф. Фребела о развоју малог детета и значају васпитања у раном детињству, аутори ових програма су утврдили јасне циљеве предшколског васпитања и образовања. У њима се огледају две основне функције предшколског васпитања и образовања. Једна је припремна функција, која подразумева значај предшколског васпитања за припрему деце за полазак у школу. Друга функција је одређена као компензаторска, у односу на васпитање деце која потичу из развојно неповољних средина. Ова функција је подразумевала спремност и могућност предшколске установе и забавиља (данас васпитачица) да помогну дечији развој и обезбеде им услове, које у неким ситуацијама, нису имала у својим породицама. У односу на поменуте функције утврђени су и циљеви предшколског васпитања и образовања. Из њих су изведени задаци забавиља у односу на више аспеката дечијег развоја, који и данас егзистирају у педагошкој теорији о учењу и развоју деце предшколског узраста и представљају одреднице циљних оријентација у предшколским програмима. Реч је о физичком, интелектуалном, емоционалном, социјалном и моралном аспекту дечијег развоја. У оквиру ових аспеката врло јасно су утврђени следећи циљеви васпитно-образовног рада у првим забавишћима у Србији: 1. сачувати децу од опасности и од лошег друштва; 2. правилан телесни развој детета; 3. развој дечијих чула; 4. духовни развој детета (научити га да

мисли); 5. неговање навика за тачност, ред и рад; 6. развој племенитости и истинољубивости; 7. васпитавање за поштовање старијих; 8. развијање и неговање љубави према родитељима, другим људима и околини; 9. развој дечије самосталности (у игри дете само ради и ствара).

Запажамо да су у првим предшколским програмима циљеви у потпуности конкретизовани и представљали су јасне смернице забавиљама у раду са децом. На основу овако одређених циљева оне су припремале упутства како радити са децом, а та упутства су размењивале, као и искуства која су стицале у забавиштима. Чињеница је да у то време није било систематизованих методичких упутстава за рад забавиља са децом у установи, те су се први аутори програма, посебно Мила Малеташки, потрудили да стечена искуства и знања забавиља прикупе, забележе у својим програмским документима и на тај начин учине их доступним свима који раде са малом децом. На основу ових првих методичких упутстава, која је на врло прагматичан начин осмислила М. Малеташки, у српским забавиштима с почетка 20. века, која су најчешће отворана при народним школама, васпитно-образовни рад са децом је организован по предметима (настава о вери, појање, језик и очигледна настава, декламације, приче, ручни рад, телесна вежбања, рачунска настава, мађарски језик) (Малеташки 1904; Малеташки 1905).

Кроз организоване активности (занимања), забавиље су имале задатак да подстичу дечија интересовања за учење и развој. Наглашено је да организоване активности морају бити примерене телесном и духовном развоју детета, те да је значајно организовати разнолике активности са децом јер ће баш та разноликост програма допринети оптималном развоју дечијих снага, вештина и способности. На посебан начин је истакнут значај јединственог деловања забавишта и породице, нарочито у условима када су деца одрастала у породицама у којима су били нарушени односи, а који су се негативно одражавали на васпитање, учење и развој детета. Милан Стојшић је у свом *Градиву за разна занимања Српчаци* тврдио да често „[...] баш од самих родитеља долази несрећа детета са, или без њихове кривице, [...] покваре дете своје, да га после ни школа, ни црква, ни друштво поправити не може [...]” Свесно се пак васпитава дете од треће до седме године у за то одређеним заводима – забавиштима, где се они који свесно и систематично утичу на детенце, претходно спреме за свој позив.” (Стојшић 1898: 7–8). Забавиље су имале задатак да родитељима дају јасна упутства како да поступају са својом децом, али су истовремено васпитавале децу тако да би она у породичним условима могла да утичу на промену непримерених понашања чланова своје породице.

У организованим занимањима препознаје се њихова прагматичност и утилитарност за децу, родитеље, општину и друштво у целини. У програмским упутствима за забавиље истицано је да деца морају учити и васпитавати се кроз игру, рад, посматрање различитих предмета и слика, разговор о

њима, причање, певање и радове у врту. Осим Фребеловог схватања система предшколског васпитања, полазна основа за разраду поменутих циљева у првим предшколским програмима у Србији је била идеја о демократичности васпитања, која је подразумевала да сва деца, без обзира на полне и сталешке разлике, треба да добију исте основе васпитања. Такође, потребу за очување и јачање националног идентитета препознајемо у констатацији да су оваква забавишта непроцењиво благо за децу, родитеље, општине и народ и да их треба где и када год је могуће отварати и одржавати, али при томе водити рачуна да у њима мора „вејати српски дух” (Вучетић 2/1971: 214).

2. Циљеви предшколског васпитања и образовања у првим предшколским програмима као полазна основа за развој савремених циљних оријентација

Други задатак у овом истраживању је био да се испита колико су се у данас актуелном предшколском програму у Србији одржале идеје о циљевима предшколског васпитања и образовања, које су егзистирале у нашим првим предшколским програмима. Да би дошли до одговора на ово питање, потребно је да прво представимо актуелне циљеве институционалног предшколског васпитања и образовања у Србији. Ови циљеви су одређени документом *Опшће основе предшколског програма* (2006), прво у заједничким одликама Модела А и Модела Б, а затим у сваком од ових модела понаособ. Када је реч о заједничким одликама поменутих модела, између осталог су истакнути заједнички васпитно-образовни циљеви, који имају полазну основу у хуманистичком схватању природе детета и његовог свеукупног развоја, схватању према којем дете поседује развојне потенцијале, а њихово испољавање је одређено пре свега активношћу детета у подстицајној средини за његово учење и развој.

Ради лакшег јединственог сагледавања и анализе циљева предшколског васпитања и образовања у Србији, који су егзистирали у првим, а данас су одређени актуелним предшколским програмом, представимо их табеларно (*Табела 1*).

Упоредним представљањем и сагледавањем наведених циљева предшколског васпитања и образовања запажамо да су актуелне циљне оријентације биле највећим делом заступљене и у првим предшколским програмима у Србији. Оне се односе на аспекте физичког, интелектуалног, социјалног, емоционалног, моралног развоја и развоја дечије креативности. Евидентно је да од оснивања првих предшколских програма у Србији до данас егзистирају циљеви који подразумевају основне правце деловања забавиља (васпитача) у раду са децом у забавишту (предшколској установи). Некада истакнут правилан телесни развој детета, данас подразумева развој његових моторних

способности и спретности. Научити дете да мисли и неговање његових навика за тачност, ред и рад данас се одређује као развој дечијих интелектуалних потенцијала. Развијати код деце племенитост, истинољубивост, поштовање старијих и љубав према њима, у условима савременог васпитања подразумева развој социјалних и моралних вредности, култивисање дечијих емоција и учење толеранцији. Од првих предшколских програма до данас истакнут је захтев за осамостаљивање деце.

Табела 1. Циљеви предшколског васпитања и образовања

Одеђење циљева у првим предшколским програмима у Србији	Одређење циљева у <i>Општим основама предшколској програма</i>
*Сачувати децу од опасности и од лошег друштва;	*„Стицање позитивне слике о себи;
*Правилан телесни развој детета;	*Развијање поверења у себе и друге;
*Развој дечијих чула;	*Подстицање самосталности, индивидуалне одговорности и аутентичности израза и деловања;
*Духовни развој детета (научити га да мисли);	*Развој интелектуалних капацитета у складу са развојним потребама, могућностима и интересовањима;
*Неговање навика за тачност, ред и рад;	*Развој социјалних и моралних вредности у складу са хуманим и толерантним вредностима демократски уређеног друштва, осетљивог на породичне, културолошке и верске различитости; *Култивисање дечијих емоција и неговање односа ненасилне комуникације и толеранције;
*Развој племенитости и истинољубивости;	*Развој моторних способности и спретности;
*Васпитавање за поштовање старијих;	*Подстицање креативног изражавања детета;
*Развијање и неговање љубави према родитељима, другим људима и околини;	*Припрема деце за наступајуће транзиционе и комплексније периоде живота (припрема и адаптација за полазак у вртић; у школу; за рекреативни боравак и сл.);
*Развој дечије самосталности (у игри дете само ради и ствара).	*Развијање свести о значају заштите и очувању природне и друштвене средине.”
	<i>Опште основе предшколској програма, 2006: 13)</i>

На основу изнетих запажања можемо констатовати да су актуелни циљеви нашег предшколског васпитања и образовања великим делом развијани у периоду настанка првих предшколских установа у Србији. Крајем 19. века је започета њихова конкретизација, временом су се усложњавали и бивали одређени кроз аспекте дечијег развоја. Савремени начин живљења, развој науке, технике и технологије условили су одређења нових циљних оријентација, у контексту процесно-развојне стратегије планирања и програмирања рада са децом предшколског узраста. Ове оријентације подразумевају оспособљавање деце за ненасилну комуникацију, култивисање њихових емоција, креативно изражавање, заштиту и очување природне и друштвене средине (Вејо 2011; Марендић 2011).

У систему савременог институционалног предшколског васпитања и образовања у Србији, програмске циљне оријентације подразумевају стварање услова за добробит деце од рођења до поласка у школу, за подршку њиховом развоју укупних потенцијала, за васпитање, социјализацију и рано учење (Клеменовић 2009; *Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године*, 2012).

ЗАКЉУЧАК

Представљањем циљева предшколског васпитања и образовања, који су утврђени у првим предшколским програмима у Србији, покушали смо да утврдимо колико су се они одржали у нашим савременим програмским оријентацијама. Потврђено је да, у данас актуелном предшколском програму у Србији, егзистирају идеје о циљевима предшколског васпитања и образовања, које проналазимо у нашим првим предшколским програмима, а које ни у ком случају не треба занемарити, нити заборавити. Аутори ових програма су врло смислено конкретизовали циљеве, у њиховом одређењу су пошли од могућности и потреба деце. Такође су јасно сагледали основну функцију предшколског васпитања и образовања, припрему деце за полазак у школу, која и данас представља једну од базичних функција предшколске установе.

Наравно да се са развојем друштва и система образовања и васпитања садржај и структура предшколских програма мењају, утемељени су на новијим научним сазнањима, прате савремене развојне токове у свим друштвеним сегментима. У таквим околностима конкретизују се дидактичко-методичка упутства за реализацију планираних активности, кроз игру као основну активност у којој деца предшколског узраста уче и развијају се.

Овај рад представља покушај да се отргну од заборавља основне идеје о васпитању и образовању деце предшколског узраста, које су се јављале на територији данашње Србије у време оснивања првих предшколских установа, те да се о њиховом значају данас пише у контексту полазних основа за развијање и стварање званичних предшколских програма.

ЛИТЕРАТУРА:

Вејо (2011): Едина Вејо, Прилози савременој парадигми раног одгоја, у Турак, Х. (ур.), *Квалитет предшколског одгоја и образовања у Босни и Херцеговини* (89–100), Сарајево: Агенција за предшколско, основно и средње образовање.

Вучетић (1971): Милена Вучетић, Прилог историји предшколског васпитања у Војводини, *Предшколско дете*, бр. 2 (211–222).

Клеменовић (2009): Јасмина Клеменовић, *Савремени предшколски програми*, Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине, Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача.

Копас-Вукашиновић (2010): Емина Копас-Вукашиновић, *Предшколски програми у Србији*, Јагодина: Педагошки факултет.

Копас-Вукашиновић (2013): Емина Копас-Вукашиновић, Први предшколски програми у Србији као полазиште за савремене предшколске курикулуме, *Узданица*, Вол. 10, 2, 97–108.

Малеташки (1904): Мила Малеташки, Забавиште – збирка целокупног рада у српским вероисповедним забавиштима за породице, забавишта и забавиље, *Школски одјек*, бр. 17–24.

Малеташки (1905): Мила Малеташки, Забавиште – збирка целокупног рада у српским вероисповедним забавиштима за породице, забавишта и забавиље, *Школски одјек*, бр. 1–24.

Марендић (2011): Зора Марендић, Предшколски програми између традиционалног и савременог; у Ђурак, Х. (ур.), *Квалитет и предшколског одгоја и образовања у Босни и Херцеговини (23–35)*, Сарајево: Агенција за предшколско, основно и средње образовање.

Министарство просвете и спорта Републике Србије (2006): *Правилник о Овдшћим основама и предшколског програма*, Београд: Просветни преглед.

Стојшић (1898): Милан Стојшић, *Градиво за разна занимања срћчади*, Сомбор: Штампарија Фердинанда Битермана и сина.

Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године (2012), „Сл. гласник РС”, бр. 107.

Emina M. Kopas-Vukašinović

University of Kragujevac

Faculty of Education in Jagodina

Department of Humanities

GOALS OF PRESCHOOL EDUCATION IN SERBIA: TRADITIONAL AND MODERN DETERMINATIONS IN UNITY

Summary: In the paper, we determined how in the first preschool programmes in Serbia, how the goals of preschool education was described and how can these be recognised in the purposes of our modern institutional preschool education. The results of this study show the goals of preschool education have become more complex and comprehensive in the context of open-minded development of the child's potentials. It is also confirmed that the basics of the pragmatic orientations lies in the first goal determinations in unofficial and semi-official preschool programmes in Serbia.

Key words: preschool programmes, goals of preschool education, aspects of children development, social and historical context, pedagogical context.